

УДК 37.026.7

О. І. ТИЩЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент
КЗ “Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти”
Запорізької обласної ради

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Суб'єктом передачі основ самоосвітньої діяльності для молодого покоління є вчитель. Кваліфіковане керування самоосвітою та навчанням вихованців можливе за умови володіння самим вчителем засобами самоосвіти. Тому однією з актуальних проблем педагогічної науки та практики є визначення сучасних підходів до самоосвітньої діяльності вчителя.

Ключові слова: освіта, самоосвіта, самостійна навчальна робота, педагогічна проблема.

Сучасне суспільство вимагає від вчителя динамізму та оновлення. Рівень загальної та фахової підготовки педагогів не завжди відповідає вимогам сьогодення. Розбудова української освіти потребує нової системи діяльності педагогів, передусім роботи над особистою самоосвітою [1, с. 19].

Показником професійної компетентності педагога є самоосвіта, яка виявляється в незадоволеності, усвідомленні недосконалості сучасного положення освітнього процесу й прагненні росту, самовдосконалення.

Аналіз результатів досліджень (К. Ю. Біла, А. І. Щербакова, Г. Яковлева та ін. [2, с. 43]) переконливо доводить, що для оволодіння педагогічною професією лише знань, умінь і навичок недостатньо, потрібні ще й професійні здібності, наявність яких прискорює процес професійної підготовки та слугує надійним підґрунтям педагогічної майстерності. Вивчення проблеми самоосвіти педагогів-дошкільників у науковій літературі (К. Ю. Біла, Т. А. Воронова, Я. Л. Коломинський, Ю. В. Косенко та ін. [3, с. 37]) і на практиці показало, що вихователі мають досить низьку самоосвітню мотивацію і, як наслідок, зазнають труднощів у впровадженні педагогічного досвіду, оцінюванні ефективності своєї роботи та визначення стратегії подальшої діяльності педагога в межах самоосвіти та саморозвитку.

Професійний розвиток і самовдосконалення педагога майже неможливе, якщо він сам не бачить проблеми в загально-педагогічних знаннях.

Основні шляхи оновлення освіти у новому тисячолітті визначено в положеннях Закону України “Про освіту”, цільовій комплексній програмі “Вчитель”, якими передбачено відтворення інтелектуального потенціалу народу; забезпечення можливостей для саморозвитку людини; підготовка молоді до соціалізації.

Успішне вирішення цих завдань вимагає від особистості вибору стратегії неперервної освіти впродовж усього життя на основі саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти.

Однак на етапі розбудови системи педагогічної освіти виникають суперечності між традиційною професійною самоосвітньою діяльністю вчителя та новими вимогами суспільства до вчителів, які мають бути готовими до активного самостійного використання знань і здобутої інформації в сучасних соціально-педагогічних умовах.

Загалом проблема самоосвіти вчителя є багатогранною. Її значущість (у навчанні) знайшла своє відображення як у класичній педагогічній спадщині (Ф.-А. Дістервег, Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський), зарубіжній педагогічній науці (І. Г. Герде, В. Оконь та ін.), так і у вітчизняній науковій думці (В. К. Буряк, В. А. Козаков та ін. [4, с. 76]).

Проблема самовдосконалення особистості засобами навчання привертає увагу багатьох дослідників. Сутність, структуру та зміст самоосвіти обґрунтовано у працях О. І. Кочетова, П. Г. Пшебильського, Є. П. Тонконової, Я. С. Турбовського [6, с. 23].

Питання професійної самоосвіти, зокрема застосування психолого-педагогічних знань у самоосвітній діяльності вчителя, самоосвіта молодого вчителя як умова вдосконалення його професійної діяльності та неперервності його освіти розкриті М. М. Заборщиковою, Б. П. Зязінім, Д. А. Казихановою, І. Л. Наумченко [7, с. 56].

Проблема оптимізації взаємозв'язку післядипломного навчання та самоосвіти вчителів у системі підвищення кваліфікації висвітлена Н. В. Косенко, Ю. В. Кричевським, В. І. Кубинським, В. Б. Новичковим, Т. М. Симоновою, П. В. Худоминським [8, с. 56]. Отже, проблема самоосвітньої діяльності охоплює широкий спектр питань. Проте питання організації самоосвітньої діяльності вчителів у системі підвищення кваліфікації та чинників, що впливають на її динаміку, є практично не розробленими й потребують комплексного вивчення та створення якісно нової моделі самоосвітньої діяльності вчителя, яка б відповідала новим соціальним, освітнім, культурно-просвітницьким тенденціям, підвищенню рівня професіоналізму й компетентності, соціальної відповідальності, формуванню загальнолюдських ціннісних орієнтацій учителів.

Мета статті – проаналізувати умови, що спонукають вчителя до саморозвитку й самоосвіти, досягнення бажаного рівня професійної компетентності.

Усі форми самоосвіти можна умовно поділити на дві групи: індивідуальна і групова. В індивідуальній формі ініціатором є сам педагог, однак керівники методичних і адміністративних структур можуть ініціювати й стимулювати цей процес. Групова форма у вигляді діяльності методичного об'єднання, семінарів, практикумів, курсів підвищення кваліфікації забезпечує зворотний зв'язок між результатами індивідуальної самоосвіти й самим педагогом.

Ф.-А. Дістервег зауважував, що людина лише доти здатна насправді виховувати та навчати, доки сама працює над своїм особистим вихованням та освітою [9, с. 23].

Особливого значення самоосвіті надавав Г. С. Сковорода, який відзначав: "...якщо хочеш виміряти небо, землю та море, починай з виміру себе". Самопізнання він розглядав не як самоціль, а як "міцну зброю морального самовдосконалення, усвідомлення людиною своєї ролі, свого місця у природі та суспільстві". Пізнавати себе самого, віднайти у самому собі особистість – ось до чого завжди закликав філософ. Г. С. Сковорода наголошував, що "самопізнання духовно перевтілює людину із раба своїх звичок та пристрастей у "справжню", "духовну" людину. Ті ж з нас, хто не займається самоосвітою, мало чим відрізняються від тварин та втрачають свою людську сутність" [10, с. 67].

Самоосвіта є результатом освіти й обов'язковою умовою ефективності останньої. Взаємозв'язок процесів освіти й самоосвіти зумовлений тим, що: самоосвіта сприяє накопиченню знань, формуванню інтелекту, розвитку розумових сил і здібностей; самоосвіта є інформативним процесом, складовою розумового самовиховання, завдяки якому виробляються якості, необхідні для успішного оволодіння знаннями, самоосвіту не можна ототожнювати з самотійною роботою, тому що самоосвіта є цілеспрямованим добровільним удосконаленням особистості у сфері науки, культури за допомогою самотійної та науково-дослідницької діяльності.

Таким чином, самотійна робота є одним із засобів самоосвіти.

Зазначене вище дає змогу трактувати самоосвіту як вид пізнавальної діяльності, яка характеризується активністю, самотійністю, добровільністю та спрямованістю на вдосконалення розумових здібностей, формування культури розумової праці.

Самоосвіта педагога – необхідна умова його професійної діяльності. Мотиви, що спонукують педагогів до самоосвіти: щоденна робота з інформацією, бажання творчої, інноваційної діяльності.

Педагог самотійно добуває знання з різних джерел, використовує ці знання в професійній діяльності, розвитку особистості та власної життєдіяльності (телебачення, газети, журнали, література, Інтернет, відео, аудіо інформація на різних носіях, курси підвищення кваліфікації, семінари й конференції, майстер-класи, заходи щодо обміну досвідом, екскурсії, театри, виставки, музеї, концерти).

Професійному розвитку вчителя сприяють певні етапи його самоосвіти, а саме: *перший етап – усвідомлення педагогічним колективом необхідності змін і саморозвитку й готовності впроваджувати інновації* в навчально-виховний процес, що передбачає необхідність моніторингу якості освіти, аналізу показників цих досліджень та розуміння, що реальний стан навчально-виховного процесу не відповідає новим тенденціям розвитку суспільства.

Важливою умовою самоосвіти є реалізація інноваційних педагогічних технологій, пояснення причин змін і мотивація педагогів до використання інноваційних методів навчання.

Другий етап – пошук і актуалізація нових ідей. На цьому етапі формується творча група, основна мета якої – самоосвіта, показник – діяль-

ність, а саме: розробка та оформлення інноваційних ідей у проект чи програму, а також виявлення кола проблем, які необхідно вирішити, актуалізація нових ідей та їх обговорення.

Третій етап – здійснення проектування нововведення. Творчою групою визначається майбутня перспектива та стратегія досягнення поставленої мети. У підготовленому проекті інноваційних технологій повинна бути озвучена мета, завдання та основні заходи щодо реалізації нових ідей, необхідні ресурси для ефективного досягнення цілей і методика виявлення ефективності інноваційних процесів, що передбачає активну участь учителів у обговоренні проекту та плануванні нововведень з метою формування мотивації щодо результативності реалізації нововведень. Важливо, що інноваційні технології повинні впроваджуватися у цілком конкретних умовах і орієнтуватися на вирішення чітко окреслених педагогічних завдань.

Четвертий етап – апробація нової педагогічної ідеї, експериментальна перевірка нововведень. На цьому етапі важливим є врахування готовності колективу до реалізації інноваційних технологій, мотивації педагогів, наявності стресів, функціональної невизначеності, поінформованості кадрів.

Необхідно створити комфортні умови для усіх суб'єктів інноваційної діяльності.

П'ятий етап – це підготовка суб'єктів навчально-виховного процесу до роботи в нових умовах, що здійснюється, як правило, в умовах перепідготовки на курсах підвищення кваліфікації.

Шостий етап передбачає формування позитивного ставлення колективу до самоосвіти.

Висновки. Організація самоосвіти передбачає зв'язок самоосвіти з практичною діяльністю педагога; систематичність і послідовність самоосвіти, постійне ускладнення її змісту й форм; індивідуальний характер самоосвіти як найбільш гнучкої форми набуття педагогом знань; гласність і наочність результатів самоосвіти в педагогічному колективі; створення в школі умов для звернення педагогів до нових досягнень науки і передового педагогічного досвіду.

Список використаної літератури

1. Закон України “Про освіту”. – Київ : Генеза, 1996. – 36 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дубасенюк О. А. Методи формування професійної умілості майбутніх вчителів / О. А. Дубасенюк // Шлях освіти. – 1998. – № 3. – С. 37–40.
4. Даниленко М. В. Позашкільна і позакласна виховна робота. Закон України “Про позашкільну освіту” / М. В. Даниленко, Л. І. Даниленко. – Київ : Міленіум, 2001. – С. 178.
5. Ковбасенко Л. І. Психолого-педагогічні засади діяльності позашкільного навчального закладу : метод. рек. / Л. І. Ковбасенко // Шкільний світ. Управління освітою. – 2005. – № 5–6. – С. 20.
6. Ключко А. О. Самоосвітня діяльність вчителя як педагогічна проблема [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/3/statti/2klochko/klochko.htm.
7. Малихін О. В. Методичні рекомендації для формування у майбутніх учителів потреби в професійній самоосвіті / О. В. Малихін. – Кривий Ріг : КДПУ, 2000. – 24 с.

8. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова. – Київ, 1998. – 176 с.
9. Пшебильский П. Г. Содержание и методика самообразования педагога-воспитателя / П. Г. Пшебильский. – Москва, 1984. – 80 с.
10. Сігаєва Л. Є. Проблема підготовки й підвищення кваліфікації вчителів у контексті неперервної освіти / Л. Є. Сігаєва. // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 94–100.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2016.

Тищенко Е. И. Самообразовательная деятельность учителя как педагогическая проблема

Субъектом передачи основ самообразовательной деятельности для молодого поколения является учитель. Квалифицированное руководство самообразованием и обучением своих воспитанников продуктивным способом возможно при условии овладения учителем способами самообразования. Поэтому одной из актуальных проблем педагогической науки и практики есть определение современных подходов к самообразовательной деятельности учителя.

Современное общество требует от учителя динамизма и обновления. Уровень общей и специальной подготовки педагогов не всегда отвечает требованиям современности. Украинская система образования требует новой системы деятельности педагогов, прежде всего работы над самообразованием.

Ключевые слова: образование, самообразование, самостоятельная учебная деятельность, педагогическая проблема.

Tyshchenko O. Self-Educational Activity of Teacher as Pedagogical Problem

Analyzed the problem of teacher's self-education in its historical development.

Determined three main directions, being used for dealing with this problem for a long period of time. Revealed the subject matter, principal characteristics of self-education and different approaches for concept definition.

Independent Ukrainian state establishing conditioned the need for educational system modernization. The main courses of education renewal in the new millennium were established in pursuance of provisions of the Law of Ukraine 'On Education', 'Teacher' purpose-oriented comprehensive program, covering the following issues: people's intellectual capacity reproduction; provision of opportunities for a person's self-development; youth training for the purpose of integration into society; occupational adaptation of a specialist under conditions of social system transformation and formation of his professional mobility and competitive ability.

Successful solving of this issues demands from a personality selection of continuing education strategy that lasts for his/her whole life and based on the principles of self-development, self-improvement, self-education.

Teacher is a subject for self-educational principles transfer to young generation. Competent direction of self-education and training students in efficient methods for self-education, possible only if a teacher him/herself has enough skills for self-education. Therefore, one of the most urgent problems of pedagogical science and practice is definition of modern approaches for teacher's self-educational activity.

However, at the stage of development of the pedagogical education system usually arise differences between the traditional professional self-educational activity of a teacher and new demands for teachers from society, who shall be ready for active self-usage of knowledge and acquired information in modern social-pedagogical conditions. The last issue specifies the need for apprehension and generalization of theoretical and practical background of teacher's self-educational activity and demands processing of new theoretical and technical provisions of the issue indicated herein.

Key words: education, self-education, self-study, teachers' self-education, pedagogical problem.